UNIVERSITATEA „DANUBIUS“ DIN GALAŢI
DEPARTAMENTUL DE ÎNVĂŢĂMÂNT LA DISTANŢĂ ŞI FRECVENŢĂ REDUSĂ
FACULTATEA DE COMUNICARE ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE

ETICĂ ȘI DEONTOLOGIE PROFESIONALĂ

Anul III, semestrul I

ARSITH MIRELA

Editura Universitară Danubius, Galaţi
2011

Editura Universitară „Danubius” este recunoscută de
Consiliul Naţional al Cercetării Ştiinţifice
din Învăţământul Superior (cod 111/2006)

Tipografia Zigotto Galaţi
Tel.: 0236.477171

CUPRINS

3. Persuasiune și responsabilitate

Natura persuasiunii

Etape ale persuadării

Persuasiunea și comunicarea

Responsabilitatea în comunicare – între norma juridică și norma deontologică

De la reglementare la autoreglementare

Obiectivele specifice unităţii de învăţare

Rezumat

Teste de autoevaluare

Bibliografie minimală

4. Deontologia, expresie a nevoii de reguli și legi

Datoria morală

Responsabilitatea etică și juridică a autorului de texte pentru relații publice

Codurile etice și deontologice

Reglementări constituționale și acte normative specifice

Obiectivele specifice unităţii de învăţare

Rezumat

Teste de autoevaluare

Răspunsuri la întrebările din testele de autoevaluare

Lucrarea de verificare

Bibliografie minimală

Bibliografie (de elaborare a cursului)

INTRODUCERE

Modulul intitulat *Etică şi deontologie profesională* se studiază în anul III, sem. I şi vizează dobândirea de competenţe în domeniul filosofiei morale şi a deontologiei profesionale a specialistului în comunicare şi relații publice.

Competenţele pe care le vei dobândi sunt următoarele:

- definirea şi identificarea marilor tradiţii etice;
- descrierea conceptelor etice fundamentale;
- identificarea importanţei clasificării etapelor persuadării;
- descrierea specificului fiecărui cod etic;
- identificarea cadrului normativ profesional specific mass-mediei.

Conţinutul este structurat în următoarele unităţi de învăţare:

- *Etică şi metaetică*
- *Concepte etice fundamentale*
- *Persuasiune şi responsabilitate*
- *Deontologia, expresie a nevoii de reguli şi legi*

În prima unitate de învăţare, intitulată *Etică şi metaetică,* vei regăsi operaţionalizarea următoarelor obiective specifice:

- să expui marile tradiții etice;
- să descrii specificul eticii aplicate;
- să argumentezi modalităţile de aplicare a principiilor eticii în comunicare.

După ce vei studia conţinutul cursului şi vei parcurge bibliografia recomandată. Pentru aprofundare şi autoevaluare îţi propun exerciţii şi teste adecvate.

După ce ai parcurs informaţia esenţială, în a doua unitate de învăţare, *Concepte etice fundamentale* vei achiziţiona, odată cu cunoştinţele oferite, noi competenţe, care îţi vor permite să operaţionalizezi următoarele obiective:

- să evidenţiezi conceptele etice fundamentale;
- să identifici şi să relaţionezi elementele constitutive ale eticii şi ale responsabilităţii în relațiile publice;
- să corelezi argumentat noţiunile de dreptate, echitate, solidaritate;
- să descrii specificul adevărului, credibilității şi minciunii.

Aceste noțiuni îţi vor permite să rezolvi testele propuse şi lucrarea de verificare corespunzătoare primelor două unităţi de învăţare. Ca sa îţi evaluez gradul de

însuşire a cunoştinţelor, vei rezolva o lucrare de evaluare pe care după corectare o vei primi cu observaţiile adecvate şi cu strategia corectă de învăţare pentru capitolele următoare.

După ce ai parcurs informaţia esenţială, în a treia unitate de învăţare, *Persuasiune și responsabilitate,* vei regăsi operaţionalizarea următoarelor obiective specifice:

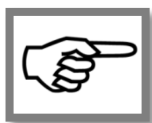
- să identifici şi să exemplifici etapele persuadării;
- să explici conţinutul persuasiunii;
- să compari modalităţile de persuadare;
- să delimitezi persuasiunea de procesul comunicării.

După ce ai parcurs informaţia esenţială, în a patra unitate de învăţare, intitulată *Deontologia, expresie a nevoii de reguli și legi,* vei regăsi operaţionalizarea următoarelor obiective specifice:

- să identifici aspectele conceptuale ale deontologiei și datoriei morale;
- să descrii specificul responsabilității etice și a responsabilității juridice;
- să precizezi tipologia codurilor etice;
- să explici conţinutul reglementărilor constituționale și universale specifice domeniului media.

Pentru o învăţare eficientă ai nevoie de următorii paşi obligatorii:

- Citeşti modulul cu maximă atenţie;
- Evidenţiezi informaţiile esenţiale cu culoare, le notezi pe hârtie sau le adnotezi în spaţiul alb, rezervat special în stânga paginii;
- Răspunzi la întrebări şi rezolvi exerciţiile propuse;
- Mimezi evaluarea finală, autopropunându-ţi o temă şi rezolvând-o fără să apelezi la suportul scris;
- Compari rezultatul cu suportul de curs şi explică-ţi de ce ai eliminat anumite secvenţe;
- În caz de rezultat îndoielnic, reia întreg demersul de învăţare.

Pe măsură ce vei parcurge modulul îţi vor fi administrate două lucrări de verificare pe care le vei regăsi la sfârşitul unităţilor de învăţare 2 şi 4. Vei răspunde în scris la aceste cerinţe, folosindu-te de suportul de curs şi de următoarele resurse suplimentare (autori, titluri, pagini). Vei fi evaluat după gradul în care ai reuşit să operaţionalizezi competenţele. Se va ţine cont de acurateţea rezolvării, de modul de prezentare şi de promptitudinea răspunsului. Pentru neclarităţi şi informaţii suplimentare vei apela la tutorele indicat.

N.B. Informaţia de specialitate oferită de curs este minimală. Se impune în consecinţă, parcurgerea obligatorie a bibliografiei recomandate si rezolvarea sarcinilor de lucru, a testelor şi lucrărilor de verificare. Doar în acest fel vei putea fi evaluat cu o notă corespunzătoare efortului de învăţare.

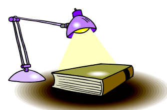
1. ETICĂ ȘI METAETICĂ

Obiective specifice:

La sfârşitul capitolului, vei avea capacitatea:

- să expui marile tradiții etice;
- să descrii specificul eticii aplicate;
- să argumentezi modalităţile de aplicare a principiilor eticii în comunicare.

1.1. Etică şi metaetică

Etica este o disciplină filosofică ce are ca obiect acţiunea umană, dar şi valorile şi normele faţă de care aceasta se conformează sau ar trebui să se conformeze. Termenul *etică* provine din grecescul *éthos*, care semnifică *obicei* sau *obişnuinţă* şi este considerat, adesea, echivalentul cuvântului *moral*. Spre deosebire de înţelepciune şi de prudenţă, care constituie apicarea regulilor universale în împrejurările particulare ale acţiunii omeneşti, etica reprezintă o teorie, o cercetare a principiilor acţiunii umane deliberate.

În filosofie, numeroasele teorii etice pot fi grupate după două modele fundamentale:

1. primul model este de natură *teleologică*, fiind fundamentat pe *scop* (gr. *télos*); etica se reliefează, din această perspectivă, ca o ştiinţă practică, ce are drept obiect acţiunea umană şi ca scop virtutea conduitei; acest model a fost elaborat în mod exemplar de Aristotel şi a dominat până la Immanuel Kant;

2. al doilea model este de natură *deontologică*, bazat pe conceptual de *datorie* (gr. *déon*) şi a fost inaugurat de Immanuel Kant;

Cele două modele, care au dobândit variante determinate istoric, sunt discutate şi astăzi de către gânditori: uneori polemic, alteori cu intenţia de a opera concilieri între argumente.

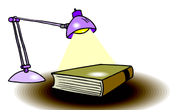
Etica teleologică se caracterizează prin recunoaşterea caracterului inteligibil al scopului acţiunii etice, al scopului susţinut în mod natural de dorinţa umană. Acţiunea este doar un mod de a atinge scopul decis şi, în consecinţă, ea dobândeşte sens şi importanţă doar prin raportarea dorinţei la propriul scop. Scopul este cognoscibil dacă lucrurile sunt inteligibile. Când o astfel de inteligibilitate nu se manifestă, arhitectura finalistă a acţiunii devine foarte fragilă şi, uneori, imposibilă.

Tradiţia utilitaristă[1] apără un anumit finalism al acţiunii umane, deoarece utilul este, totuşi, un scop. În realitate, în utilitarism, scopul este subiectivitatea[2] însăşi, care promovează acţiunea. Cel puţin ca tendinţă, utilitarismul este o morală egocentrică, chiar şi atunci când este prezentată sub forma altruismului binevoitor. O etică teleologică autentică cercetează adevărul dorinţei umane şi a obiectului ei. Dacă etica teleologică constă, în principal, din tentativa de a stabili care este obiectul adevărat şi real al dorinţei, în al doilea rând, ea are şi sarcina de a indica şi de a fundamenta modurile specifice pentru a-l putea atinge.

---

[1] *Utilitarismul*, în etică, fondează judecata morală pe criteriul „maximei fericiri a majorităţii", sau face să coincidă această judecată cu calculul consecinţelor acţiunilor în raport cu totalitatea subiecţilor atinşi de aceste consecinţe; măsurarea se face în termeni de utilitate, fie în sensul unei stări mentale sau sensibile – plăcere, fericire, bunăstare, lipsa durerii, fie în sensul unei stări a lumii apreciate pe baza unei ordini de preferinţă a acelor subiecţi.

[2] *Subiectivitatea* este capacitatea subiectului (individului) de a fi izvorul originar al cunoaşterii, senzaţiilor, voinţei şi acţiunilor.

Etica deontologică a fost elaborată de Immanuel Kant.[1] Filosoful german este creatorul unei concepţii etice originale, ce avea să influenţeze filosofia morală de mai târziu. Edificiul etic kantian are la bază conceptul datoriei: „*e de datoria mea, pentru că e de datoria mea*“. Nu există alt motiv. Nu contează natura eventualelor consecinţe, contează numai calitatea lor morală. Pentru Kant, datoria reprezintă necesitatea de a îndeplini o acţiune, din respect pentru legea morală în sine, fără nici o altă determinare.

Filosoful german susţine că oamenii acţionează fie din înclinaţie, fie din datorie. Valoare morală au acţiunile săvârşite doar *din datorie*. Când acţionăm din înclinaţie, din interese egoiste, faptele noastre nu au valoare morală. În această situaţie, acţionăm conform datoriei şi nu din datorie. „*Dacă nenorocitul, tare la suflet, mai mult indignat de soarta lui decât umilit şi abătut, îşi doreşte moartea, dar, totuşi, îşi conservă viaţa fără a o iubi, nu din înclinaţie sau frică, ci din datorie, atunci maxima lui are un conţinut moral*“.

Putem practica binele şi dreptatea din interes sau din dorinţa de a plăcea. Aceste acţiuni urmăresc, în realitate, satisfacerea egoului nostru şi nu respectarea poruncii pure a datoriei. „*A fi binefăcător când poţi e datorie şi există unele suflete atât de miloase, încât, fără un alt motiv, al vanităţii sau egoismului, găsesc o plăcere internă în a răspândi bucurie în jurul lor* [...] *Eu afirm însă că, în acest caz, acţiunea, oricât de conformă datoriei, oricât de plăcută ar fi ea, totuşi, nu are adevărată valoare morală*“ (Kant, 1999, p. 209).

Sarcina de lucru 1

Explică, în câteva rânduri, care este diferența dintre etica teleologică şi etica deontologică.

 ____

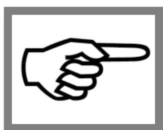
____

[1] Immanuel Kant (1724-1804), filosof german care a transformat, prin depăşirea empirismului şi raţionalismului clasic, perspectivele şi conceptele gândirii filosofice. În concepţia sa, raţiunea teoretică ne permite să cunoaştem numai ceea ce ne oferă experienţa, care se supune formelor *a priori* ale conştiinţei. Pentru Kant, a fi liber înseamnă să-ţi afirmi autonomia voinţei (acţiunea călăuzită doar de legea morală în absolutul ei), iar adevărata libertate este supunerea faţă de datorie. Operele filosofice reprezentative sunt: *Critica raţiunii pure*, *Critica puterii de judecată* şi *Critica raţiunii practice*.

1.1.1. Marile tradiţii etice

Cultura greacă şi romană

Sofiştii au susţinut că virtutea poate fi învăţată, ea exprimându-se prin reguli care permit o viaţă normală şi coerentă a oamenilor în cadrul societăţii. Virtutea coincide cu acele comportamente funcţionale, care se manifestă conform nevoilor sociale ale „cetăţii“. Binele şi răul, adevărul şi falsul nu mai sunt absolute, pentru că valorile care domină diferitele organizări umane şi orientează multiplicitatea obiceiurilor şi credinţelor sunt cât se poate de disparate. Acţiunea umană este ghidată raţional doar prin căutarea a ceea ce este util pentru sine şi pentru „cetate“.

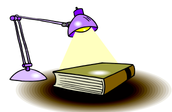
Protagoras a afirmat că *„omul este măsura tuturor lucrurilor.“* Dacă omul însuşi este regula acţiunii, poate să supravieţuiască numai dacă acceptă dreptatea şi respectul reciproc.

Socrate a argumentat în favoarea ideii conform căreia virtutea este unică şi este fundamentată pe cunoaştere (etică intelectualistă); acţiunea vătămătoare este rezultatul neştiinţei. Cunoaşterea de sine presupune o grijă constantă faţă de propriul suflet, care trebuie să domine trupul: în aceasta constă scopul vieţii. Sufletul este eul conştient, personalitatea morală şi intelectuală a fiinţei umane. Stăpânirea de sine este înţeleasă ca ca dominare a instinctelor de către raţiune. Libertatea este obţinută prin îndepărtarea pasiunilor. Raţiunea şi virtutea sunt suficiente pentru buna ghidare a omului şi pentru a-i aduce fericirea.

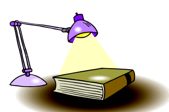
Aristipos şi cirenaicii afirmau că omul doreşte pentru sine numai plăcerea, iar aceasta este adevăratul şi singurul mobil al acţiunilor umane. Aristip din Cyrene susţine că nu există diferenţe între plăceri. „*O plăcere nu se deosebeşte de altă plăcere, nici nu există plăcere mai plăcută decât alta*“.Scopul vieţii omeneşti este plăcerea particulară; fericirea este suma tuturor plăcerilor particulare. În viziunea lui Aristip, doar plăcerea particulară este dorită pentru ea însăşi, pe când fericirea „*nu este dorită pentru ea, ci pentru plăcerile particulare*“. Cirenaicii resping definiţia dată de Epicur plăcerii, ca absenţă a durerii. Ei susţin că „*lipsa de durere este asemenea unui om care doarme*“.

Epicur a reliefat idea că fericirea este, înainte de toate, seninătatea sufletului, o stare lăuntrică de împăcare, numită de epicurieni *ataraxie*; ea îşi are izvorul în experienţa de viaţă, singura sursă a oricărei cunoaşteri. În viziunea lui Epicur, plăcerea nu este rezultatul unor comportamente vicioase sau senzuale; ea reprezintă mai puţin forma ei pozitivă, bucuria, şi reprezintă mai mult scăparea de durere, de suferinţă, care este contrariul plăcerii.

În timp ce bucuriile, în trecerea lor rapidă, cu schimbările lor, cu dorinţele neîmplinite ce le însoţesc, nasc durere, evitarea tuturor acestor schimbări şi a neliniştii pe care o produc naşte o atmosferă de linişte, pace, ataraxie. „*De aceea, deşi toate plăcerile ne sunt, în mod firesc, un bun apropiat, totuşi nu orice plăcere este de ales, întocmai după cum, cu toate că orice suferinţă este un rău, totuşi, prin natură, nu orice suferinţă trebuie evitată*“. Pentru a face o alegere adecvată între o plăcere sau alta, între o suferinţă sau alta, trebuie ca acestea să fie judecate valoric, să fie măsurate, pentru a reţine avantajele sau dezavantajele pe care le implică. „*În anumite împrejurări, tratăm binele ca pe un rău şi răul, dimpotrivă, ca pe un bine*“ (*apud* Arsith, 2000, p. 46-47).

Un punct central al filosofiei lui Epicur este refuzul individului de a deveni sclavul a indiferent a ce. A deveni dependent de o plăcere înseamnă să devii vulnerabil faţă de lumea exterioară, periclitându-ţi, astfel, pacea interioară, care este sinonimă cu fericirea. Epicur susţine că nevoile naturale, care trebuie satisfăcute, sunt puţine, iar satisfacerea lor procură o plăcere reală. Dar nici neîmplinirea lor nu trebuie să producă durere, pentru că înţelepciunea şi necesitatea de a evita dezamăgirea trebuie să îmblânzească orice dorinţă. Cea mai mare valoare o au bunurile spirituale, pentru că ele favorizează ataraxia şi duc, astfel, în modul cel mai sigur, la fericirea adevărată. „*Primul şi cel mai mare bun este înţelepciunea, din ea izvorăsc toate celelalte virtuţi, căci ea ne învaţă că nu putem duce o viaţă plăcută dacă nu-i şi o viaţă înţeleaptă, cumsecade şi dreaptă*“. Omul trebuie să-şi stăpânească dorinţele şi plăcerile şi să aleagă plăcerile cele mai simple, pentru că cele mai complexe sunt însoţite de multe rele şi griji. Omul înţelept este fericit şi sigur de fericirea sa, pentru că nu se teme de nimic – nici de moarte, nici de zei.

Platon afirmă că virtuţile şi, în primul rând, dreptatea sunt funcţii ale părţilor sufletului. Etica este ştiinţa care are ca obiect ideea supremă, Binele, care poate fi atins printr-un proces de înălţare înspre lumea inteligibilă.[1] Contemplând ideile, putem găsi criterii de judecată, pentru a distinge ceea ce este drept de ceea ce este nedrept.

Aristotel[2] promova idea conform căreia împărţirea părţilor sufletului în raţional şi apetitiv / iraţional / vegetativ a condus la identificarea virtuţilor dianoetice. Acestea sunt specifice intelectului (arta, înţelepciunea, prudenţa) şi sunt distincte în raport cu virtuţile legate de supunerea pasiunilor raţiunii.

[1] Platon este filosoful Ideilor. Lumea acestora constituie adevărata realitate; ideile sunt spirituale, eterne, perfecte, absolute, imuabile. Ele sunt sursa lucrurilor din lumea materială. Lucrurile din lumea materială sunt trecătoare, compuse şi relative, fiind „cópii“ imperfecte ale Ideilor, ca Forme perfecte. Oamenii există pentru că există Ideea de Om. Există lucruri frumoase, bune, adevărate pentru că există Ideile de Frumos, Bine şi Adevăr. Filosoful distinge între lumea inteligibilă (a ideilor) şi lumea sensibilă (concretă, materială). Prin simţuri nu putem accede la lumea ideilor. În viziunea platoniciană, gândirea noastră implică un nivel ce nu provine din experienţă, dar de care depinde relaţia noastră cu experienţa.

Platon afirmă că nu este de ajuns să spunem că ideile sunt înnăscute, precum Socrate. Trebuie să admitem că noi am contemplat aceste idei, înainte de a ne fi născut. Aceasta este teoria reamintirii (anamnesis). Sufletul îşi reaminteşte ce a văzut în viaţa lui veşnică, eternă. O dată cu naşterea, sufletul pierde amintirea clară a Ideilor. Îi rămâne, însă, o nostalgie care îl face să le caute, să se refere la ele. O educaţie adecvată poate să suscite şi să facă eficace amintirea Ideilor contemplate odinioară, înainte de naştere. Fără readucerea în minte a ideilor, nu există adevărata cunoaştere. Readucerea în minte a sensului lucrurilor pe care le-am cunoscut, „într-o călătorie împreună cu zeii“, în „câmpia Adevărului“, într-o altă viaţă, nu ţine de memoria obişnuită.

Ideile platoniciene nu sunt nici existenţe interioare, nici plămuire a imaginaţiei. Ele sunt esenţe şi principii ale unităţii, sunt legi şi valori. Pentru ca ele să se dezvăluie, trebuie ca raţiunea să păstreze contactul cu realitatea. Este necesar ca sensibilitatea (activitatea simţurilor) să ne stârnească raţiunea, să o provoace. Prin această provocare, raţiunea îşi aminteşte ideile. În filosofia platoniciană, teoria reamintirii exercită trei funcţii:

- Să argumenteze preexistenţa spiritului şi a nemuririi sufletului;
- Să realizeze o legătură între viaţa anterioară şi cea prezentă, împlinirea vieţii prezente, fiind condiţionată de viaţa anterioară;
- Să dea valoare cunoaşterii empirice (senzoriale), recunoscându-i acesteia meritul specific în procesul de reamintire a Ideilor.

Meritul deosebir al concepţiei lui Platon despre ordinea şi unitatea din lume este acela de a fi impus ideea existenţei şi obiectivităţii valorilor. Binele, Adevărul, Frumosul, Dreptatea se manifestă ca realităţi obiective, de sine stătătoare, independente de opiniile schimbătoare şi nesigure ale oamenilor.

[2] Aristotel (384-322), filosof grec, din perioada clasică, întemeietor al logicii, ca ştiinţă, şi a altor multe discipline, a identificat patru cauze universale sau principii ale tuturor lucrurilor: cauza formală sau forma; cauza materială sau substratul lucrurilor; cauza eficientă; cauza finală. Materia are potenţial, iar forma îl actualizează. Suprema fericire pentru om ar trebui să fie contemplarea adevărului, prin activitatea cugetării. Opere principale: *Organon*, *Etica nicomahică*, *Politica*, *Retorica*, *Metafizica*.

Legitimitatea moralei depinde de natura omului, de facultăţile sufletului. Înţelepciunea are drept obiect ceea ce este bine şi ceea ce este rău pentru om. Scopul conduitei umane este fericirea, care se conformează naturii raţionale a omului.

Pentru Platon şi Aristotel, fericirea poate fi câştigată prin ceea ce înfăptuim pe parcursul vieţii noastre şi, mai ales, prin activitatea de cunoaştere specifică părţii raţionale a sufletului. Pentru Aristotel, fiecare fiinţă trebuie să-şi îndeplinească menirea pentru care a fost creată. Menirea omului, în această lume, este de a fi o fiinţă activă, care tinde mereu spre justa măsură a oricărui lucru sau eveniment, extremele, chiar şi cele mai înălţătoare, trebuind evitate. Prin urmare, scopul vieţii omeneşti este să trăieşti conform raţiunii.

Orice acţiune a sufletului, astfel orientată, este o virtute, iar acţiunea este fericirea însăşi. *„...dintre cei vii, fericiţi sunt cei ce au şi vor avea parte de cele menţionate înainte, dar asta numai în măsura în care oamenii pot fi fericiţi“* (Aristotel, 1988, p. 26). Pe parcursul vieţii sale, omul îşi doreşte anumite bunuri, cu ajutorul cărora îşi poate atinge ţelurile. Astfel de bunuri sunt, în primul rând, *mijloace*: bogăţia, inteligenţa, onoarea, plăcerea.

Dar omul poate intra şi în posesia unui bun care este dorit pentru el însuşi, pentru că este *scop în sine*: fericirea. Această virtute este, pentru Aristotel, Binele suprem. „*Noi considerăm că ceea ce este dorit pentru sine reprezintă un scop mai desăvârşit decât ceea ce este dorit pentru altceva şi ceea ce nu este dorit pentru altceva este mai desăvârşit*“(*Ibidem*, p. 16).

Fericirea nu presupune satisfacţie; ea nu constă în jocuri şi distracţii, ar fi degradant pentru fiinţa umană ca scopul final al vieţii ei, de multe ori plină de eforturi şi de suferinţă, să fie un simplu joc sau o glumă. „*Jocul este, de fapt, un repaus, de care omul are nevoie, pentru că i-ar fi imposibil să susţină un efort continuu*“. Actul specific omului este un anumit mod de viaţă, constând în activităţile sufletului şi în actele ce se conformează raţiunii. Bunurile sufletului sunt cele mai importante.

Pentru a ajunge la fericire, este necesară o activitate susţinută, care mobilizează partea cea mai elevată din om, fiind conformă cu virtutea, care aparţine părţii celei mai bune din noi; „*este evident că fericirea trebuie situată printre activităţile demne de dorit în sine şi nu printre cele alese în vederea altor lucruri; căci fericirea nu are nevoie de nimic, ea îşi ajunge însăşi*“ (*Ibidem*, p. 17). Pentru oamenii obişnuiţi, fericirea trebuie să fie însoţită de plăcere.

Cea mai bogată în plăcere şi cea mai fericită este activitatea consacrată înţelepciunii. *„Şi trebuie să spunem că lucrurile serioase sunt superioare celor vesele şi amuzante, iar activitatea cea mai serioasă aparţine, totdeauna, omului cel mai elevat“*. Dacă raţiunea este dumnezeiască, atunci trebuie ca viaţa condusă de raţiune să fie dumnezeiască, în raport cu celelalte tipuri de viaţă. Viaţa condusă de raţiune este, după Aristotel, viaţa cea mai fericită.

Sarcina de lucru 2

Expune, în câteva rânduri, concepțiile filosofilor despre fericire.

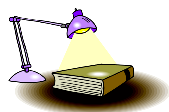

____

____

Către sine este un jurnal intim de reflecţie filosofică, în care **Marcus Aurelius**[1] face o apologie a îndatoririlor omului şi a conduitei care decurge din respectarea acestor îndatoriri. În viziunea filosofului stoic[2], libertatea este expresia pasivităţii, a unei servituţi absolute în raport cu Providenţa, Destinul, „*lanţul de fier*“ pe care nimic nu-l poate rupe. Destinul exercită asupra tuturor lucrurilor un imperiu suveran şi absolut.

Cauzele ne pot rămâne necunoscute, dar nu înseamnă că ele nu există. Pentru Marcus Aurelius, „*există o singură armonie universală şi după cum universul, acest scop atât de mare, este alcătuit şi desăvârşit de toate corpurile, tot aşa şi soarta, acest fel de cauză simplă şi primară, apare întregită de către celelalte cauze particulare*“ (apud Arsith, 2000, p. 13).

Aşadar, omul este liber numai în măsura în care înţelege necesitatea totală, care guvernează lumea şi ar continua să o guverneze, chiar dacă el i s-ar opune. După filosoful în atenţie, trebuie să suportăm tot ceea ce ni se întâmplă, din două motive raţionale:

1) „*primul că ţi se întâmplă ţie, îţi este prescris şi hărăzit într-un fel anumit, de sus, urzit pentru tine şi tesut, din cele mai înţelepte cauze, de destin*“;

2) viaţa fiecăruia este o cauză a bunului mers al universului; destinul, care guvernează totul, va spulbera tot ceea ce i se opune; orice încercare de a ne opune este, de fapt, un atentat la armonia universală şi este pedepsită cu nefericire şi suferinţă.

Prin urmare, suntem liberi doar atunci când înţelegem că nu suntem, nu putem şi nu trebuie să fim liberi. „*Căci este atinsă întreaga perfecţiune a universului, dacă este întreruptă legătura strânsă şi înlănţuirea atât a părţilor sale componente, cât şi a cauzelor. Iar tu le întrerupi* […] *de câte ori crâcneşti împotriva evenimentelor şi, într-un fel oarecare, le nimiceşti*“(*Ibidem*, p. 14). Înţelept este acela care cunoaşte legea lumii, ce este, în acelaşi timp, şi legea conştiinţei sale; el ştie că această lege e bună, iar lumea este frumoasă, în armonia ei raţională. Prin raţiune, omul poate să înţeleagă că evenimentele nu depind de el şi, astfel, ajunge, prin integrare şi acceptare, în posesia înţelepciunii, sinonimă cu adevărata libertate. Acceptând ordinea inflexibilă

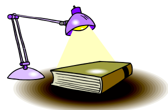
[1] Marcus Aurelius (121-180), reprezentant al stoicismului roman, este adeptul concepţiei platoniciene după care trupul este o carceră pentru suflet. În concepţia sa, înţeleptul se resemnează în faţa sorţii şi se retrage în sine însuşi.

[2] Stoicismul este un curent filosofic cu un element moral precumpănitor. Ideea centrală este că scopul suprem al omului este virtutea; pasiunile, ca înclinaţii care se împotrivesc Logos-ului, sunt condamnate. În faţa unei lumi care mai întâi ne atrage şi apoi ne dezamăgeşte, atitudinea cea mai înţeleaptă este renunţarea.

existentă în univers, devenim partenerii Raţiunii universale, colaboratorii divinităţii la conducerea lumii.

Gândirea creştină

Augustin[1] a construit, pe baze raţionale, de factură platonică, doctrinele care, relevate de creştinism, sunt accesibile şi raţiunii.

După filosoful creştin, chiar şi păcătoşii au cunoştinţă de normele după care cineva este lăudat sau este condamnat cu dreptate. Aceasta, pentru că Dumnezeu i-a înzestrat pe oameni cu repere pe care, dacă le-ar respecta, omul poate urma căile dreptăţii divine.

Normele prescriu cum trebuie să trăiască fiecare om, deşi ei, păcătoşii, nu trăiesc astfel. Întrebându-se de unde ne vin aceste norme, prin care cel nedrept recunoaşte ce este drept, Augustin răspunde că reperul autentic al dreptăţii este însuşi Dumnezeu. „*Cel care nu face binele, dar vede ce ar trebui să facă, se întoarce, el însuşi, la acea lumină, de care e, totuşi, atins*".Oamenii pot alege între dreptatea divină, eternă sau dreptatea umană, relativă, stabilită prin convenţii.

Dreptatea absolută trăieşte prin ea însăşi şi este neschimbătoare. Începe să existe când aderăm la ea, trăind în mod drept: „*suntem mai mult sau mai puţin drepţi, după cum aderăm, mai mult sau mai puţin, la ea*".

Biserica este punctul de referinţă stabil între morala pământeană şi mântuire. „Cetatea lui Dumnezeu" călăuzeşte istoria cetăţii pământene, marcată de bunăstarea temporală şi de iubirea omului pentru sine însuşi. Bunăvoinţa divină precedă orice merit uman şi, de aceea, morala are sens numai dacă face referire la tema predestinării şi la mântuire, care priveşte, prin intermediul comunităţii ecleziastice, inima şi intenţiile individului.

Există idei despre fericire ce presupun deschidere către semeni şi lume, aşa cum există fericiri mărunte, ridicate pe nefericirea celorlalţi. Există nefericiri măreţe şi fericiri lamentabile. Sfântul Augustin afirma că *„este o nenorocire mai mică să nu obţii ceea ce vrei decât să vrei să obţii ceea ce nu se cuvine. Căci perversitatea voinţei aduce mai mult rău decât binele pe care soarta îl poate aduce omului"* (Bagdasar, 1995, p. 164).

Prin urmare, fericirea este judecată prin raportare la virtutea morală. Bunurile care ţin de noroc sunt fragile şi schimbătoare, fiind însoţite de teama pierderii lor. Astfel, omul este nenorocit pentru că nu se simte îndestulat niciodată. Dacă omul nu pune o limită dorinţelor sale, el nu poate fi fericit. El poate ajunge la fericire numai prin cumpătarea sufletului.

[1] Augustin (354-430), cel mai mare dintre Părinţii Bisericii, a avut preocupări de epistemologie, de argumentare a valorii instrumentale a limbajului, de ontologie, de explicare a cauzei răului şi a libertăţii umane. Pentru Augustin, superior adevărului este doar Dumnezeu, iar dacă nu există nimic superior, adevărul este însuşi Dumnezeu. Sufletul omului este într-o continuă relaţie cu adevărul. Printre cele mai importante opere ale gânditorului creştin, putem aminti: *Confesiuni, Cetatea lui Dumnezeu, De magistro* ş.a.

Toma d'Aquino[1] susţine că scopul de care ascultă natura umană şi ansamblul facultăţilor sale este dedus din natura sa: orice lucru tinde către un scop care coincide cu ceea ce Dumnezeu a stabilit privitor la acel lucru. *„Dumnezeu este scopul ultim al omului“,* este cauza voinţei care duce spre bine. Omul poate ajunge la fericire, urmând „legea naturală“ şi poate accede la beatitudine mulţumită „legii divine.“ Aşadar, suntem făcuţi de Dumnezeu ca să ne gasim binele doar în el. Doar ignoranţa ne poate face să credem că ne dorim şi alte bunuri, deşi nu ne simţim fericiţi când le obţinem. *„Omul nu poate fi pe deplin fericit atâta vreme cât îi rămâne ceva de dorit şi de căutat“* (apud Schneewind, 2003, p. 129).

Sfântul Toma privea virtuţile prudenţei, temperanţei şi curajului ca fiind în legătură cu starea lăuntrică a individului, iar virtutea dreptăţii ca acoperind întreaga arie a relaţiilor interumane.

Sarcina de lucru 3

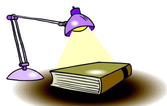
Expune, în câteva rânduri, concepţiile gânditorilor creştini despre fericire.

____

____

Umanismul şi Renaşterea

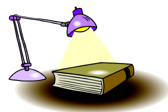
Giovanni Pico della Mirandola[2], un important reprezentant al umanismului renascentist, propune, în tratatul *Despre demnitatea omului*, un mit al creaţiei umane, pentru a releva un raport între Dumnezeu şi om, bazat pe liberul arbitru. Crearea omului de către divinitate a avut drept finalitate existenţa unei fiinţe capabile să admire măreţia şi să iubească frumuseţea Lumii, „*preamăreţ templu al dumnezeirii*“, creată de „*supremul arhitect*“ (Mirandola, 2002, p. 12). Sensul creaţiei lui Dumnezeu se împlinea numai dacă exista şi o fiinţă în stare să dea înţelesuri Universului, valorizându-l.

Lucrurile şi fiinţele lumii au fost create după arhetipuri, care limitează atât existenţa, cât şi libertatea acestora. Pentru om, Dumnezeu nu mai avea un astfel de arhetip şi „*nici printre bogăţii nu mai avea ceva care să-i dea moştenire noului fiu, şi nici printre locuri nu mai avea vreunul în care să şadă acest contemplator al Universului. Toate erau deja pline*“ (*Ibidem*).

[1] **Toma d'Aquino** (1225-1274), ilustru teolog şi filosof, a susţinut că raţiunea şi credinţa se sprijină reciproc. Pentru Toma, actul de „a fi“ este efectul propriu lui Dumnezeu, comunicat creaturilor, în funcţie de participarea la gradul de perfecţiune al esenţei fiecărei creature. Despre cunoaştere, teologul afirmă că este absolută şi universală, pentru că este obiectivă. Dintre cele mai importante scrieri ale filosofului, putem enumera: *Summa contra gentiles*, *De potentia*, *Summa theologica* ş.a.

[2] **Pico della Mirandola** (1463-1494) este un important reprezentant al umanismului renascentist, care propune în tratatul *Despre demnitatea omului* un mit al creaţiei umane, pentru a releva un raport între Dumnezeu şi om, bazat pe liberul arbitru.

Conceperea omului a fost un act singular, întrucât omului i-au fost date gândirea, voinţa şi discernământul, el urmând să opteze singur, după propria sa dorinţă, pentru locul pe care l-ar ocupa în univers şi pentru înfăţişarea sa. Astfel, Dumnezeu l-a aşezat pe om în centrul Universului spunându-i: *„nu ţi-am dat nici un loc sigur, nici o înfăţişare proprie* […], *pentru că acel loc, acea înfăţişare pe care tu însuţi le vei dori, tocmai pe acelea să le dobândeşti şi să le stăpâneşti după voinţa şi hotărârea ta*“ (*Ibidem*, p. 13).

În viziunea lui Pico della Mirandola, Dumnezeu nu i-a fixat omului un loc anume în ierarhia universală a celor trei lumi: angelică, celestră şi elementară, ci îl scoate în afara acestora, lăsându-l propriei sale libertăţi, putând ocupa, la alegere, ce treaptă vrea. „*Natura configurată în celelalte fiinţe este silită să existe în limitele legilor prestabilite de mine*“. Aşadar, restul vieţuitoarelor, desăvârşite în limitele lor, sunt mereu ele însele; pot să crească, dar nu să devină.

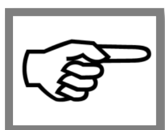
Pe om, Dumnezeu l-a creat ca pe o fiinţă nedesăvârşită, dar perfectibilă:

„*Te-am pus în centrul lumii pentru ca, de aici, să priveşti mai lesne lumea din jur. Nu te-am făcut nici ceresc, nici pământean, nici muritor, nici nemuritor, pentru ca singur să te înfăţişezi în forma pe care tu însuţi o preferi, ca şi cum, prin voia ta, ai fi propriu-ţi sculptor şi plăsmuitor de cinste. Vei putea să decazi în cele de jos, ce sunt lipsite de inteligenţă; vei putea, prin hotă-rârea spiritului tău, să renaşti în cele de sus, ce sunt divine*“ (*Ibidem*).

Prin urmare, nedesăvârşirea este, la noi, oamenii, o virtute, marea noastră virtute, pentru că, nici îngeri, nici demoni, putem să ne înălţăm sau să cădem după propria noastră dorinţă, după cum ne înţelegem existenţa şi rostul.

Nedesăvârşirea, ca atribut fundamental al omului, este posibilitatea umanizării acestuia. Pentru Pico della Mirandola, omul nu este un simplu instrument în mâna voinţei divine. Dumnezeu nu-l coboară pe om la nivelul celorlalte fiinţe; dimpotrivă, El i-a dat omului posibilitatea de a demonstra ce poate deveni, de ce progrese este capabil.

Machiavelli afirmă că virtutea este capacitatea de a acţiona asupra evenimentelor şi de a controla „destinul“. Politica este autonomă faţă de criteriile morale sau religioase de judecată. Principele, în activitatea lui politică, nu poate să aibă în vedere toate acele aspecte relevante pentru oamenii care vor să fie buni. Pentru a menţine Statul, el trebuie să acţioneze, uneori, împotriva credinţei, împotriva milei, a umanităţii; calităţile sale trebuie să fie viclenia vulpii şi forţa leului.

În viziunea lui Machiavelli, nu binele individual, ci cel comun face ca o cetate să fie puternică. Când oamenii sunt bine guvernaţi, ei ajung să îşi găsească mulţumirea în prosperitatea propriei lor cetăţi. *„…aşa cum bunele moravuri au nevoie de legi pentru a se menţine, tot astfel legile, pentru a fi urmate, au nevoie de bune moravuri“* (*apud* Schneewind, 2003, p. 74).

Sarcina de lucru 4

Expune, în câteva rânduri, importanța concepțiilor oferite de gânditorii umaniști și renascentiști.

 ____

____

Epoca modernă

René Descartes[1] susţine că cele trei reguli ale moralei sunt următoarele:

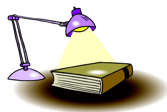
a) a asculta de legi şi de obiceiurile ţării mele;

b) a rămâne ferm şi decis în acţiunile mele;

c) a încerca să mă înving pe mine însumi decât să încerc să înving destinul şi să încerc să-mi schimb dorinţele, mai curând decât ordinea lumii.

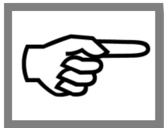
„Căci cu toate că este adevărat că fiecare om este obligat să facă bine altora, atât cât îi stă în putinţă, iar a nu fi util nimănui înseamnă a nu valora nimic, totuşi nu este mai puţin adevărat că preocupările noastre trebuie să se îndrepte şi dincolo de timpul prezent şi că este bines să renunţăm la acele lucruri ce ar putea folosi celor în viaţă când intenţionăm să facem altele care ar fi mai de folos urmaşilor noştri“ (Descartes, 1990, p. 149).

Voinţa conduce acţiunile, iar pasiunile trebuie să fie controlate de raţiune. O dată ce a înţeles necesitatea statornicită de Dumnezeu, omul descoperă în sine calmul de care are nevoie pentru a putea judeca bine. Omul trebuie să-şi exerseze spiritul, să-l antreneze, pentru a ajunge la o gândire şi o judecată sănătoase.

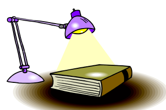
Hobbes neagă sociabilitatea naturală a omului şi subliniază scopurile egoiste ale acestuia. În viziunea filosofului, primul dintre bunuri pentru fiinţa umană este propria conservare; ea trebuie să acumuleze cât mai multă putere pentru a se proteja în faţa morţii. Deoarece toţi oamenii, conduşi de legea naturii, doresc viaţa, sănătatea şi cea mai mare siguranţă cu putinţă, vor avea un comportament egoist. Din nevoia omului de siguranţă şi din dorinţa de a fi avantajat, iau naştere contractul social şi legile. Prin urmare, fiinţa umană şi nu Dumnezeu este făuritoarea puterilor laice care o guvernează.

[1] **René Descartes** (1596-1650) este un important reprezentant al raţionalismului, curent filosofic care susţine că numai raţiunea poate oferi întemeiere cunoştinţelor noastre. S-a impus ca fizician, matematician şi filosof; în această ultimă instanţă, Descartes a fost preocupat, în domeniul ontologiei, de dualitatea timp-suflet, iar în domeniul gnoseologiei, de elaborarea unei metode capabile să ducă la identificarea adevărurilor certe. Lucrările filosofice fundamentale ale gânditorului francez sunt: *Discurs asupra metodei*, *Meditaţii filosofice* şi *Tratat despre pasiuni*.

Spinoza[1] susţine că omul poate fi fericit dacă se străduieşte ca intelectul şi dorinţa sa să intre în accord cu intelectul şi dorinţa semenilor săi. Virtutea este puterea omului care se defineşte prin năzuinţa omului de a persista în existenţa sa. Viaţa virtuoasă este viaţa raţiunii. Binele este ceea ce ne conduce cu adevărat la cunoaştere, iar răul este reprezentat de ceea ce ne împiedică să cunoaştem. *„...eu voiesc să îndrept toate ştiinţele spre o singură ţintă şi un singur scop, anume, de a ajunge la perfecţiunea umană supremă“* (Spinoza, 1979, p. 10). Toate gândurile şi acţiunile fiinţei umane trebuie îndreptate spre acest scop.

Immanuel Kant[2] explică modul în care este posibilă viaţa morală, care sunt condiţiile absolut necesare oricărei morale. Morala trebuie să pornească de la tratarea calităţii de om drept valoare supremă, ce se instituie, întotdeauna, drept scop. Moralitatea, după filosoful german, se fundamentează, în întregime, pe raţiune; aceasta ne dă normele morale cărora trebuie să li se conformeze acţiunile noastre.

În desfăşurarea acţiunilor sale, omul dispune de anumite mijloace şi urmăreşte anumite scopuri. În acelaşi timp, el trebuie să se supună unor *imperative*. Acestea pot fi:

(a) *ipotetice*, a căror respectare depinde de condiţii concrete, determinate; dacă dispar condiţiile, cade de la sine şi imperativul; acest tip de imperative au o valoare relativă, întrucât ne cer să efectuăm anumite acţiuni sau să ne abţinem în a le desfăşura, în funcţie de împrejurările concrete ale vieţii noastre;

(b) *categorice*, care se impun ca porunci pure ale legii morale, fiind aplicabile în mod necesar, independent de împrejurările concrete; imperativele categorice au o valoare absolută, impunând respectarea lor în orice condiţii (Kant, 1999, p. 50).

„*Acum eu spun: omul şi, în genere, orice fiinţă raţională există ca scop în sine, nu numai ca mijloc, de care o voinţă sau alta să se folosească după bunul ei plac, ci în toate acţiunile lui* […] *omul trebuie considerat, totdeauna, în acelaşi timp ca scop*“ (*Ibidem*, p. 51).

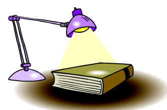
Acest imperativ decurge din natura raţională a fiinţei umane, care există ca scop în sine. Dumnezeu a creat omul pentru el însuşi, iar raţiunea este finalitatea întregii creaţii divine.

Celelalte fiinţe nu au raţiune; ele ţin de natură şi au valoare relativă. Immanuel Kant le numeşte lucruri şi vede în ele doar mijloace. Fiinţele raţionale sunt numite de filosoful german persoane şi trebuie să fie un „obiect de respect“; ele „*sunt scopuri obiective, adică lucruri a căror existenţă în ea însăşi este un scop*“. Principiul practic suveran care rezultă este, astfel, fundamentat pe ideea că natura raţională există ca scop în sine. Imperativul practic este, aşadar, următorul: „*acţionează astfel ca să foloseşti umanitatea, atât în persoana ta,*

[1] **Baruch Spinoza** (1632-1677), filosof olandez, în viziunea căruia tot ceea ce există este dedus din natura divină. Adept al panteismului, el doreşte să demonstreze că Dumnezeu (Substanţa) este imanent lucrurilor. Libertatea înseamnă acceptarea raţională a Necesităţii, din care decurge natura proprie fiinţei umane, înseamnă reprezentarea adecvată a ordinii naturale. Cele mai importante operele filosofice ale sale sunt: *Tratat teologico-politic* şi *Etica*.

[2] **Immanuel Kant** (1724-1804), filosof german care a transformat, prin depăşirea empirismului şi raţionalismului clasic, perspectivele şi conceptele gândirii filosofice. În concepţia sa, raţiunea teoretică ne permite să cunoaştem numai ceea ce ne oferă experienţa, care se supune formelor *a priori* ale conştiinţei. Pentru Kant, a fi liber înseamnă să-ţi afirmi autonomia voinţei (acţiunea călăuzită doar de legea morală în absolutul ei), iar adevărata libertate este supunerea faţă de datorie. Operele filosofice reprezentative sunt: *Critica raţiunii pure, Critica puterii de judecată* şi *Critica raţiunii practice*.

cât şi în persoana oricui altuia, totdeauna în acelaşi timp ca scop, iar niciodată numai ca mijloc". Imperativul categoric este, concomitent, un principiu subiectiv al acţiunii omeneşti şi un principiu obiectiv, din care pot fi deduse toate legile voinţei.

Legea morală este un imperativ care porunceşte categoric, pentru că legea este necondiţionată; *„raportul unei asemenea voinţe cu această lege este dependenţa care, sub numele de obligaţie, desemnează o constrângere la o acţiune care* [...] *se numeşte datorie"* (*Ibidem*, p. 64). Immanuel Kant este creatorul unei concepţii etice originale, ce avea să influenţeze filosofia morală de mai târziu. Edificiul etic kantian are la bază conceptul datoriei: „*e de datoria mea, pentru că e de datoria mea*". Nu există alt motiv. Nu contează natura eventualelor consecinţe, contează numai calitatea lor morală.

Pentru Immanuel Kant, ***datoria*** reprezintă necesitatea de a îndeplini o acţiune, din respect pentru legea morală în sine, fără nici o altă determinare. Filosoful german susţine că oamenii acţionează fie din înclinaţie, fie din datorie. Valoare morală au acţiunile săvârşite doar *din datorie*. Când acţionăm din înclinaţie, din interese egoiste, faptele noastre nu au valoare morală. A face bine semenilor este o datorie însă, există oameni miloşi care găsesc o plăcere internă de a răspândi bucurie în jurul lor, delectându-se cu bucuria altora.

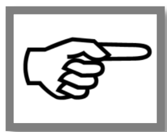
După Immanuel Kant, acest tip de acţiune nu are o adevărată valoare morală, oricât ar fi de conformă datoriei. În această situaţie, acţionăm conform datoriei şi nu din datorie.

„*Dacă nenorocitul, tare la suflet, mai mult indignat de soarta lui decât umilit şi abătut, îşi doreşte moartea, dar, totuşi, îşi conservă viaţa fără a o iubi, nu din înclinaţie sau frică, ci din datorie, atunci maxima lui are un conţinut moral*" (*Ibidem*, p. 209).

Putem practica binele şi dreptatea din interes sau din dorinţa de a plăcea.

Aceste acţiuni urmăresc, în realitate, satisfacerea ego-ului nostru şi nu respectarea poruncii pure a datoriei.

„*A fi binefăcător când poţi e datorie şi există unele suflete atât de miloase, încât, fără un alt motiv, al vanităţii sau egoismului, găsesc o plăcere internă în a răspândi bucurie în jurul lor* [...] *Eu afirm însă că, în acest caz, acţiunea, oricât de conformă datoriei, oricât de plăcută ar fi ea, totuşi, nu are adevărată valoare morală*" (*Ibidem*).

Ca fiinţă liberă, omul poate să aleagă. „*Poţi, pentru că e de datoria ta*", este o formulă importantă a eticii kantiene. „*Să presupunem că sufletul unui filantrop ar fi întunecat de supărare personală, care şterge orice compătimire pentru soarta altora, dar ar avea, totuşi, puterea să facă bine altor suferinzi şi suferinţa lor nu l-ar mişca,* [...] *abia atunci ea ar avea valoarea ei morală adevărată*". Dacă omul hotărăşte să facă altceva decât îi cere datoria, el ştie foarte bine că nu şi-o face.

Ca fiinţă liberă, fiinţa umană nu este nici inocentă, nici iresponsabilă în privinţa actelor sale. Immanuel Kant face referire la imperativul din *Scriptură*, care ne cere să iubim pe aproapele nostru şi chiar pe duşmanul nostru, ca pe noi înşine. Este, aici, în discuţie, iubirea practică, drept datorie ce rezidă din voinţă, şi nu din înclinaţie. „*Acţionează în aşa fel, încât maxima voinţei tale să poată servi, în acelaşi timp, drept principiu al unei legislaţii universale*" (Kant, 1981, p. 50). După Immanuel Kant, „*fiecare om are o conştiinţă şi se consideră observat de către un judecător interior, ameninţat şi, în genere, ţinut la*

respect, iar această putere care veghează în el asupra legii nu este ceva făcut de el însuşi (arbitrar), ci este încorporat fiinţei sale".

Prin urmare, conştiinţa este tribunalul interior al fiinţei umane, care judecă şi apreciază toate gândurile şi faptele acesteia. Conştiinţa nu este una şi aceeaşi cu persoana judecată; ea reprezintă o fiinţă morală atotputernică, Dumnezeu: „*astfel trebuie gândită con-ştiinţa, ca principiu subiectiv de a duce la îndeplinire, în faţa lui Dumnezeu, răspunderea pentru faptele sale*".

Postulatul posibilităţii Binelui suveran derivat, al celei mai bune lumi, este, în acelaşi timp, postulatul realităţii unui Bine suveran originar, anume al existenţei lui Dumnezeu. Valoarea unui simţământ cu totul conform legii morale este infinită.

Sarcina de lucru 5

Expune, în câteva rânduri, concepția filosofului Immanuel Kant despre datorie.

 ____

____

Secolul al XIX-lea

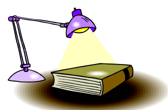
John Stuart Mill[1] afirmă că fiecare om, în funcţie de aptitudinile şi aşteptările sale, de nivelul său de aspiraţii, este dator, pentru a creşte în umanitate, să caute fericirea, aşa cum este dator să caute adevărul, dreptatea, frumosul, ignorând obstacolele, atât pe cele obiective, cât şi pe cele de natură subiectivă.

Adept al pragmatismului, John Stuart Mill consideră că fundamentul moralei îl constituie *utilitatea*. Principiul celei mai mari fericiri susţine că „*acţiunile sunt bune în măsura în care aduc fericire şi rele dacă ele au ca rezultat contrariul fericirii. Prin cuvântul «fericire» se înţelege plăcerea sau absenţa suferinţei; prin «nefericire» suferinţa sau absenţa plăcerii*" (Bagdasar, 1995, p. 515). Unele genuri de plăcere sunt mai de dorit decât altele.

Din două plăceri, dacă uneia toţi sau aproape toţi care le-au încercat pe ambele îi acordă preferinţă, independent de orice sentiment de obligaţie morală de a face astfel, atunci aceasta este plăcerea cea mai de dorit. Dacă una din cele două plăceri este preferată celeilalte, chiar dacă este obţinută cu sacrificii şi suferinţă şi nu se renunţă la ea pentru nici o altă plăcere, înseamnă că bucuria preferată are o calitate superioară.

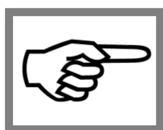
[1]**John Stuart Mill** (1806-1873), filosof englez, adept al individualismului şi toleranţei, susţine că libertatea individului poate fi limitată numai dacă este prejudiciată libertatea celorlalţi cetăţeni. Mill este autorul unor tratate de economie şi de logică şi a contribuit la dezvoltarea filosofiei utilitariste. Cea mai importantă lucrare a sa este *Despre sistemul logic*, urmată de *Utilitarism* şi *Despre libertate*.

Filosoful englez se referă la gânditorii care au respins, cu tărie, concepţiile hedoniste, după care cel mai nobil scop al vieţii ar fi plăcerea. Pentru aceştia, „*a presupune că viaţa n-are scop mai elevat, obiectiv mai bun şi mai nobil de urmat decât plăcerea înseamnă, potrivit acestor spirite, o doctrină bună mai degrabă pentru porci*“ (*Ibidem*). John Stuart Mill nu respinge, total, concepţiile hedoniste, distingând între plăcerile trupului şi plăcerile spiritului.

Plăcerile spirituale sunt superioare; această superioritate este dată de „*durata, certitudinea şi intensitatea mai mare*“. Plăcerile spirituale nu sunt preferate pentru ele însele, ci pentru avantajele pe care le aduc. Să fii fericit înseamnă să ajungi să trăieşti plăcerea pe care o apreciezi ca fiind maximă. *„Nici un om inteligent n-ar consimţi să fie nebun, nici o persoană instruită n-ar vrea să fie un ignorant, nici o persoană cu inimă şi cu conştiinţă n-ar vrea să fie josnică şi egoistă, chiar dacă toţi ar fi convinşi că nebunul, ignorantul, ticălosul sunt mai satisfăcuţi de soarta lor decât sunt ei de a lor“* (*Ibidem*, p. 514). Această atitudine poate fi explicată prin existenţa unui sentiment de demnitate, pe care toate fiinţele omeneşti îl posedă, într-o măsură sau alta.

Spiritele inferioare, cu un nivel scăzut de aspiraţii, ajung mai repede să fie fericite. Un spirit superior, însă, „*va avea întotdeauna sentimentul că lumea este în aşa fel alcătuită, încât plăcerile pe care şi le doreşte sunt imperfecte*“.Cu toate acestea, este preferabil să ai conştiinţa propriei nefericiri, decât să ajungi la fericire prin satisfacerea unor dorinţe inferioare. „*E mai bine să fii un om nemulţumit decât un porc satisfăcut, să fii un Socrate nefericit, mai degrabă decâ un imbecil mulţumit*“ (Ibidem). Utilitarismul îşi poate atinge scopul prin cultivarea generală a nobleţei caracterului, chiar dacă, fiecare, individual, ar profita de nobleţea celorlalţi, iar *„a lui proprie ar fi, în măsura în care este vorba de fericire, un simplu rezultat al acestui profit.“* (*Ibidem*, p. 515).

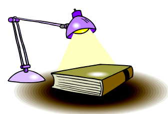
Scopul ultim pentru care merită a fi dorite toate lucrurile este o existenţă lipsită, cât este cu putinţă, de durere, şi bogată, cât se poate, cu multe bucurii, atât cantitativ, cât şi calitativ. Filosoful englez, menţinându-şi opţiunea pentru individualism, afirmă că fiecare om poate hotărî, singur, care este propria sa cale de a ajunge fericit, având posibilitatea de a stabili care este, pentru el, cea mai mare plăcere. Împlinit este numai omul care îşi asumă succesele şi eşecurile, suferinţele şi bucuriile, binele şi răul, în măsura în care îl angajează ca unicat uman.

Auguste Comte susţine că educaţia trebuie să tindă către suprimarea egoismului, în favoarea acelui „a trăi pentru alţii“, astfel încât morala se configurează ca altruism. Norma de conduită este extrasă din obiceiurile sociale. Etica stusiază regulile care conduc raporturile dintre individ şi societate.

Fichte afirmă că scopul moralei constă în adecvarea eului empiric la eul infinit. Fiindcă adecvarea nu va fi niciodată completă, moralitatea constă într-o continuă tendinţă către infinit, într-o eliberare progresivă a eului infinit de propriile limite. Fiecare trebuie să lucreze pentru progresul cultural şi moral al societăţii.

Friedrich Nietzsche[1] consideră cultul virtuţii din filosofia antică greacă drept devitalizare a fiinţei umane prin dispreţul surselor de putere prin care viaţa ar putea fi afirmată. Morala tradiţională este constituită din convenţii colective şi raţionamente justificative care motivează anumite stiluri de viaţă, calităţi şi defecte psihologice, promovând un tip uman mediocru. După filosoful în atenţie, teoriile morale sunt benefice numai în măsura în care impun fiecărui om o disciplină a voinţei.

Oamenii nu sunt egali şi nu trebuie să fie consideraţi egali. Există superiori şi inferiori, stăpâni şi sclavi. Studiind critic concepţiile morale ale oamenilor din diferite timpuri şi diferite societăţi, Friedrich Nietzsche propune o nouă diviziune a moralei: *morale de stăpâni* şi *morale de sclavi*. „*Stăpânii*" şi „*sclavii*" nu reprezintă două clase sociale, ci reprezintă două forme de manifestare a voinţei de putere. „*Stăpânul*" este acela care manifestă o voinţă de putere activă, care determină şi orientează mişcarea şi devenirea.

Pentru morala stăpânilor, bun este orice le consfinţeşte şi le confirmă stăpânirea: *„oricare morală aristocratică creşte dintr-o afirmare de sine triumfătoare"*(Nietzsche, 1993, p. 27). Mediocritatea este depăşită prin idealul supraomului: omul adevărat, situat dincolo de mediocritatea contemporanilor, omul nobil, cu voinţă puternică.

„*Sclavul*" este acela care exprimă o voinţă de putere reactivă, exprimată prin resentiment, ce răspunde forţei active, urmând-o. Pentru morala sclavilor, bine este numai ceea ce le îndulceşte lor sclavia. Un sclav bun este supus, sărac, ce îşi in-ventează subterfugii pentru a-şi putea suporta neputinţa şi mizeria; *„omul resentimentului nu este nici sincer, nici loial cu el însuşi"* (*Ibidem*, p. 29). Această morală convine turmei.

Orice fiinţă umană poate fi, alternativ, când „stăpân", când „sclav", în funcţie de valorile pe care şi le însuşeşte : fie îşi asumă valorile care cultivă expansiunea, forţa, fie îşi asumă valorile care-l înfrânează, anihilându-i potenţialităţile. Astfel, morala de stăpâni va promova valorile aristocratice, a celor cu voinţă puternică, iar morala de sclavi va promova valori deca-dente, specifice celor cu voinţă slabă, care gonesc după plăceri.

Specificul moralelor de stăpâni este dat, în viziunea lui Friedrich Nietzsche, de unele caracteristici esenţiale; astfel, *aristocratul*:

- creează valori, „*conferă, cel dintâi, prestigiu lucrurilor*";
- determină ceea ce este bine şi rău, după principiul „*ceea ce este rău pentru mine, este rău în sine*";
- respectă în fiinţa sa pe omul puternic, stăpân pe sine, con-ştient când trebuie să vorbească şi când trebuie să tacă;
- este sever şi dur cu propria-i persoană; întâlnim aici ceea ce Nietzsche numeşte „*glorificarea sinelui*";
- este stăpânit de sentimentul belşugului şi vine în ajutorul celor nefericiţi, dar nu din milă, ci „*mânat de imboldul abundenţei de putere*";

[1] **Friedrich Nietzsche** (1844-1900), filosof şi poet german care propune o reevaluare a valorilor tradiţionale; gânditorul consideră că oamenii sunt cei care au inventat cauzele, succesiunea, temeiul, libertatea, legea, procedând, astfel, mitologic. Importantă este voinţa de putere, ca forţă interioară, care conduce lumea. Operele principale ale filosofului german sunt: *Naşterea tragediei*, *Aşa grăit-a Zarathustra*, *Dincolo de bine şi rău*, *Despre genealogia moralei*, *Amurgul zeilor*.

- acordă un respect nemărginit tradiţiei şi bătrâneţii şi are un accentuat cult al strămoşilor.

Dar ceea ce este esenţial în morala stăpânilor e reprezentat de „*severitatea preceptului potrivit căruia ei au obligaţii doar faţă de cei de o seamă cu ei; faţă de fiinţele de rang inferior şi faţă de străini, ei pot acţiona după cum cred de cuviinţă sau «după voia inimii», în orice caz, «dincolo de Bine şi de Rău»*“. Această morală este întotdeauna individualizată.

Valorile promovate de moralele de sclavi se carac-terizează prin pesimism şi sunt reacţii la valorile aristocraţilor. Sclavii, prin care filosoful german înţelege „*asupriţii, oprimaţii, robii şi chiar cei nedecişi şi istoviţi de ei înşişi*“:

- apreciază răbdarea, hărnicia, compătimirea, modestia, amabilitatea, „*căci toate acestea sunt calităţile cele mai utile, aproape singurele mijloace de a îndura povara existenţei*“;
- invidiază virtuţile „stăpânilor“ şi le place să creadă că fericirea acestora nu este autentică;
- refuză suferinţele vieţii şi promovează mitul egalităţii.

În concepţia lui Friedrich Nietzsche, omul este o fiinţă neîncheiată. Tragicul şi suferinţele nu trebuie înlăturate, pentru că ele au menirea de a modela interiorul uman şi obligă voinţa la probe cu adevărat semnificative. Energiile interioare tind spre afirmarea vieţii. Supraomul este un aristrocat al spiritului.

Sarcina de lucru 6

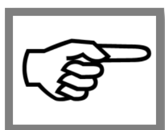
Menționează, în câteva rânduri, importanța concepțiilor lui Friedrich Nietzsche.

 ____

____

Secolul al XX-lea

Max Weber, abordînd relaţia dintre etică şi politică, ajunge la necesitatea nuanţării acesteia, pentru că „*problema «urmărilor», etica absolută nici nu şi-o pune*“ (Weber, 1992, p. 47).

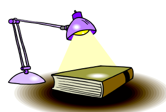
Autorul ajunge la constatarea că toate activităţile orientate etic, inclusiv cele politice, pot fi puse sub semnul a două precepte fundamental diferite din punct de vedere etic şi, indiscutabil, contrare: ele pot fi orientate după o „etică a convingerilor“ sau după o „etică a responsabilităţii“.

Această distincţie determină două tipuri de acţiuni:

(a) acţiunea după preceptele morale tradiţionale, care nu au în vedere urmările comportamentului de a practica doar Binele;

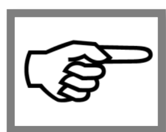
(b) acţiunea după preceptele eticii responsabilităţii, avînd răspunderea urmărilor, previzibile, de altfel, ale faptelor comise. Acest tip de etică este specific comportamentului politic, fie acţional, fie discursiv.

Durkheim: faptele sociale şi modurile de a acţiona sunt independente de voinţa individului şi de judecăţile sale. Normele ghidează comportamentul individului şi progresul umanităţii.

Henri Bergson distinge între:

(a) *morala închisă*, care se manifestă ca instinct de conservare a societăţii ce tinde să se pună chezaşă pentru sine; este expresie a comportamentului de a dobândi obişnuinţe;
(b) *morala deschisă*, care se manifestă ca instinct de reînnoire, care corespunde elanului vital[1], ce suscită mişcarea social. Acest tip de morală este practcată mai aes de mistici şi inventatori.

Viaţa se manifestă în două tendinţe complementare:

- contrângerea socială;
- elanul de iubire.

Max Scheler promovează „etica materială a valorilor“ care propune, ca alternativă la relativismul eticii materiale a binelui ca obiect al dorinţelor care au propriile scopuri, existenţa unor scopuri în sine ale voinţei. Dar valorile sunt independente de scopuri; ele, ca şi ierarhia lor, se oferă anterior sfârşitului aspiraţiei şi scopului voinţei. Etica se întemeiază pe intuiţia emotivă a valorilor şi a ierarhiei lor.

N. Hartman susţine că etica pură a datoriei şi a imperativului ignoră plinătatea vieţii. *„Etica pură a imperativului este amăgire morală, este orbire valorică faţă de ceea ce este real“* (Hartman, 1974, p. 159). Atitudinea afectivă este eliminată, iar responsabilitatea este asumată doar formal.

„…vitejia, dragostea, capacitatea de jertfă sunt greu de inculcat prin educaţie; vrednicia, constanţa, dragostea de ordine, stăpânirea de sine şi controlul propriu pot fi, fără îndoială, atinse în mare măsură pe calea îndrumării pedagogice, în anumite limite, desigur“ (*Ibidem*, p. 365).

Normele au o formă impersonal şi numai prin interiorizarea dimensiunilor valorice se obţine o adevărată regementare a comportamentelor dinlăuntrul trăirilor umane şi nu printr-un conformism plat. Respectul pentru norme nu poate fi redus la o morală a corectitudinii, ci trebuie integrat într-o morală a convingerii, orientată spre semnificaţii umaniste şi, simultan, într-o morală a responsabilităţii faţă de consecinţele actelor noastre.

[1] Pentru filosoful francez, viaţa este o creaţie continuă, fără sfârşit, ce are drept cauză elanul vital. Acesta s-a dezvoltat după două direcţii divergente: în sensul evoluţiei instinctului şi în sensul evoluţiei inteligenţei. Linia de evoluţie a instinctului atinge punctul culminant la insecte: el este modul elanului vital datorită căruia fiinţa se adaptează cu siguranţă, dar orbeşte (inconştient), la mediul său natural. Inteligenţa se maturizează la nivelul mamiferelor superioare.

John Rawls[1] a elaborat o teorie despre dreptate care păstrează valorile individualismului, punându-le în conexiune cu aspectele colective ale vieţii sociale. În concepţia sa, diferitele doctrine religioase, morale sau filosofice nu au reuşit să aducă oamenii la un consens, ci, dimpotrivă, i-a dezbinat şi divizat. Rawls rezumă concepţia sa asupra dreptăţii la două principii, care „*formulează dreptatea ca un compus cuprinzând trei idei: libertatea, egalitatea şi recompensa, pentru activităţile ce contribuie la binele comun*“:

1. individul care participă la o activitate sau se integrează într-o colectivitate are acelaşi drept la libertate, ca toţi ceilalţi; singura restricţie constă în a nu limita, la rândul său, libertatea oamenilor, care nu poate fi negociată pentru avantaje economice şi sociale;

2. inegalităţile de avere, putere şi venit sunt arbitrare, dacă nu conduc la avantajul tuturor.

Sarcina de lucru 7

Expune, în câteva rânduri, concepţiile gânditorilor secolului al XX-lea.

Problematica morală exprimă preocuparea pentru reducerea tensiunilor dintre câmpul realităţii morale, care relevă ceea ce este şi orizontul valorilor, care reliefează ceea ce merită şi trebuie să fie. Eficienţa moralei sociale este condiţionată de modurile în care normele şi valorile sunt înţelese, interiorizate, reelaborate şi promovate prin subiectivitatea indivizilor şi a grupurilor, care ajung să îşi configureze un set de credinţe şi convingeri personale. Acestea conturează, mai precis sau mai vag, un orizont al aşteptărilor faţă de sine, faţă de semeni, faţă de experienţe sau situaţii de viaţă prezente şi viitoare.

Prin intermediul convingerilor, valorile morale sunt individualizate şi exprimă atât virtualităţi de acţiune admise de colectivitate, cât şi tendinţe personale de structurare şi de semnificare a actelor cu sentimental unor obligaţii, care exprimă ceea ce trebuie făcut şi al unei aspiraţii, care este binele.

[1] **John Rawls** (n. 1921), filosof american a cărui operă se doreşte alternativă la utilitarism. În viziunea sa, societatea este un sistem de cooperare între personae libere şi egale, care au drept scop avantajul lor egoist. De aceea, trebuie găsită formula ideală, prin care să se ajungă la o cooperare socială avantajoasă pentru toţi şi nu numai pentru o majoritate. Opere principale: *O teorie asupra justiţiei* şi *Liberalismul politic*.

1.2. Etica aplicată

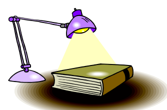
Etica aplicată este un studiu al aspectelor etice ale politicilor şi practicilor colective sau ale liniilor de conduită individuală. Acest tip de etică a cunoscut o mare expansiune în lumea anglo-saxonă, începând cu anii ’70 şi poate fi considerată, în mod legitim, o renaştere a tradiţiei cazuistice a Evului Mediu şi a începutului epocii moderne.

Afirmarea acestui domeniu de studiu a fost şi o urmare a fenomenului care a început în S.U.A şi care consta în transformarea filosofului moral în consilier al instituţiilor publice şi într-un profesionist care practică şedinţe individuale de consiliere. În cadrul „eticii sociale“, adică în studiul judecăţii morale, în domenii legate de drepturile civile, de caracterul licit al războiului, de responsabilităţile colective asupra indivizilor, de egalitate, responsabilitate, discriminare, tratament preferenţial, politică şi problema „mâinilor murdare“ ş.a. Putem aprecia şi etica din mass-media ca o formă de etică aplicată.

1.3. Etica în mass-media

Mass-media reprezintă ansamblul mijloacelor de comunicare în masă, adică a acelor modalităţi de transmitere a mesajelor tipărite şi audio-vizuale, ansamblul limbajelor şi a canalelor capabile să ofere informaţii, într-un sens unidirecţional, către un public foarte numeros, indefinibil *a priori* şi accesibil.

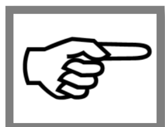
În programele de pregătire profesională în jurnalism sau în comunicare instruirea etică se poate concentra pe o multitudine de subiecte care pot varia de la educaţia pur academică până la cursuri extreme de applicative, de la o largă interdisciplinaritate la o viziune strict limitată de graniţele profesionale.

„Există o diferenţă majoră între a-i învăţa pe studenţi cum să ajungă ei înşişi agenţi morali motivaţi din interior, independenţi, şi a le impune sistemele de valori ale profesorului. Există o diferenţă între filosofia morală şi moralizare.“ (Deaver, 2004, p. 17).

Frank Deaver susţine superioritatea filosofiei morale în raport cu moralizarea:

- filosofia morală prezintă norme şi indicaţii care sunt consecvente de la un caz la altul, de la o regulă la alta, de la o persoană la alta, de la ceea ce spunem la ceea ce facem; ea implică, de asemenea, gândirea, discutarea şi punerea în practică a principiilor etice în mod analitic şi cathartic[1]; filosofia morală fundamentează un process pluralist de luare a deciziei, care este important pentru funcţionarea unei societăţi participative (*Ibidem*, p. 18);
- moralizarea presupune să dăm sfaturi particulare, specifice, care nu au consecvenţă peste timp sau de la un caz la altul, sau de la o persoană la alta; ea este dogmatică, pragmatică şi consultativă, exprimând opinii bazate, mai ales, pe emoţii.

[1] *catharsis* este un termen care provine din limba greacă şi înseamnă „purificare“; reprezintă o evoluţie şi o purificare în plan spiritual (în cazul de faţă, moral).

Deciziile care se iau în sfera comunicării sunt mai uşor de apărat din punct de vedere intellectual şi etic, dacă se bazează pe filosofia morală şi nu pe simpla moralizare.

De asemenea *„există pericolul ca o concepţie etică pe care o pot aplica fie grupurile profesionale, fie guvernul sau grupurile de interes public să fie mai preocupată de imaginea instituţională şi de faptul că trebuie să dea socoteală cuiva, decât de dezvoltarea morală.“* (*Ibidem*). Filosofia morală şi dezvoltarea socială matură determină gandirea autonomă, în termini critici şi generali, comunicatorii ajungând la un fel de autonomie în calitatea lor de agenţi morali. Aceasta este autonomis încorporată în viaţa civică a comunicatorului cu studii.

Profesioniştii din domeniul comunicării de masă cred, de multe ori, că este responsabilitatea publicului şi nu a comunicatorului, să găsească un înţeles în activitatea de informare, de persuasiune şi de divertisment şi să se descurce cu consecinţele acestora. Cei care lucrează în publicitate şi în relaţiile publice sunt motivaţi de două scopuri oarecum contradictorii: informarea şi convingerea.

Adesea, specialiştii în persuasiune pretind că nu este responsabilitatea lor să controleze efectele mesajelor lor; ei doar lansează doar mesajele pe care publicul le preia şi speră ca acestea să răzbească în hăţişul informaţional şi să producă rezultatele dorite. Specialiştii în comunicare ar trebui să fie preocupaţi, în egală măsură, de consecinţele acţiunilor imediate, dar şi a celor pe termen lung, ar trebui să fie preocupaţi de toleranţa faţă de ambiguitate şi faţă de dilemele nerezolvate, de procesul anevoios de judecare a lucrurilor şi de un sentiment al obligaţiei morale.

Fiecare dintre noi este responsabil pentru felul în care ia deciziile cu implicaţii etice, atât la nivel organizaţional, cât şi personal. Înţelegerea în profunzime a eticii trebuie să vină în sprijinul rezolvării conflictelor dintre angajamentele luate la nivelul individului şi cele ale organizaţiei. Responsabilitatea faţă de public trebuie să revină atât individului, cât şi organizaţiei (*Ibidem*, p. 28).

Sarcina de lucru 8

Menționează, în câteva rânduri, prin ce se distinge filosofia morală în comparație cu moralizarea.

 ____

____

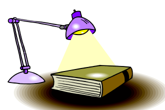
1.4. O etică a comunicării

Etica discursului (comunicării) reprezintă o şcoală etică iniţiată de ***Jűrgen Habermas şi K. O. Apel***; ei susţin posibilitatea justificării raţionale a principiului normative fundamental, conform căruia toate fiinţele capabile de comunicare (lingvistică) trebuie să fie recunoscute ca personae, deoarece ele sunt, în toate acţiunile şi manifestările lor, parteneri virtuali în discuţie.

Sensul argumentării morale se exprimă prin principiul potrivit căruia „toate trebuinţele umane care se lasă armonizate pe calea argumentării cu cele tuturor celorlalţi oameni trebuie să facă obiectul, în calitate de năzuinţe virtual, preocupării comunităţii comunicaţionale“ (Apel, 1987, p. 43). Se configurează, astfel, principiul unei etici comunicaţionale care reprezintă, totodată, „temeiul unei etici a formării democratice a voinţei de bază a acordului (*Ibidem*).

Pentru strategia morală pe termen lung a oricărei acţiuni umane decurg două principii fundamentale:

- să se garanteze în toate faptele şi gesturile supravieţuirea specie umane în calitate de comunitate reală de comunicare;
- să se realizeze comunitatea ideală în comunitatea ideală de comunicare (*Ibidem*, p. 133).

Jűrgen Habermas susţine că raţionalitatea discursivă consimte demascarea instrumentelor puterii şi ieşirea din neutralitatea ideologică, întărind identitatea eului. Filosoful a propus distincţia dintre raţionalitatea strategică şi raţionalitatea comunicativă şi modelul raţiunii dialogice, în care punctul de plecare este reprezentat nu de conştiinţă, ci de comunicare. Pentru Habermas, modernitatea a fost istoria unui proces de raţionalizare comunicativă.

Problema civilizaţiei moderne constă într-o întârziere relativă a dezvoltării raţionalizării comunicative, în raport cu cea strategică. Etica discursului se serveşte de argumentări care demonstrează imposibilitatea respingerii unor condiţii determinate ale acţiunii de comunicare.

Sarcina de lucru 9

Expune, în câteva rânduri, concepţiile gânditorilor Jűrgen Habermas şi K. O. Apel în legătură cu etica discursului.

____

____

Rezumat

Etica este o disciplină filosofică ce are ca obiect acţiunea umană, dar şi valorile şi normele faţă de care aceasta se conformează sau ar trebui să se conformeze. Termenul etică provine din grecescul éthos, care semnifică obicei sau obişnuinţă şi este considerat, adesea, echivalentul cuvântului moral. Spre deosebire de înţelepciune şi de prudenţă, care constituie apicarea regulilor universale în împrejurările particulare ale acţiunii omeneşti, etica reprezintă o teorie, o cercetare a principiilor acţiunii umane deliberate.

Etica teleologică se caracterizează prin recunoaşterea caracterului inteligibil al scopului acţiunii etice, al scopului susţinut în mod natural de dorinţa umană. Acţiunea este doar un mod de a atinge scopul decis şi, în consecinţă, ea dobândeşte sens şi importanţă doar prin raportarea dorinţei la propriul scop. Scopul este cognoscibil dacă lucrurile sunt inteligibile. Când o astfel de inteligibilitate nu se manifestă, arhitectura finalistă a acţiunii devine foarte fragilă şi, uneori, imposibilă.

Etica deontologică a fost elaborată de Immanuel Kant. Filosoful german este creatorul unei concepţii etice originale, ce avea să influenţeze filosofia morală de mai târziu. Edificiul etic kantian are la bază conceptul datoriei: „e de datoria mea, pentru că e de datoria mea“. Nu există alt motiv. Nu contează natura eventualelor consecinţe, contează numai calitatea lor morală. Pentru Kant, datoria reprezintă necesitatea de a îndeplini o acţiune, din respect pentru legea morală în sine, fără nici o altă determinare.

Problematica morală exprimă preocuparea pentru reducerea tensiunilor dintre câmpul realităţii morale, care relevă ceea ce este şi orizontul valorilor, care reliefează ceea ce merită şi trebuie să fie. Eficienţa moralei sociale este condiţionată de modurile în care normele şi valorile sunt înţelese, interiorizate, reelaborate şi promovate prin subiectivitatea indivizilor şi a grupurilor, care ajung să îşi configureze un set de credinţe şi convingeri personale. Acestea conturează, mai precis sau mai vag, un orizont al aşteptărilor faţă de sine, faţă de semeni, faţă de experienţe sau situaţii de viaţă prezente şi viitoare.

Prin intermediul convingerilor, valorile morale sunt individualizate şi exprimă atât virtualităţi de acţiune admise de colectivitate, cât şi tendinţe personale de structurare şi de semnificare a actelor cu sentimental unor obligaţii, care exprimă ceea ce trebuie făcut şi al unei aspiraţii, care este binele.

Teste de autoevaluare

1. Termenul de etică are următoarele semnificaţii:
a. Obicei
b. Moral
c. Înţelepciune

2. Etica teleologică:
a. Se caracterizează prin recunoaşterea caracterului inteligibil al scopului acţiunii etice
b. Indică şi fundamentează modurile specifice pentru a atinge adevărul
c. Se caracterizează prin recunoaşterea caracterului inteligibil al scopului susţinut în mod natural de dorinţa umană

3. Următoarea afirmaţie: „Datoria reprezintă necesitatea de a îndeplini o acţiune din respect pentru legea morală” se referă la:
a. Etica teleologică
b. Etica deontologică
c. Conceptul datoriei al lui Kant

4. Sofiştii susţin faptul că:
a. Virtutea este unică şi fundamentată pe cunoaştere
b. Virtutea se poate exprima prin reguli care permit o viaţă normală şi coerentă a oamenilor în cadrul societăţii
c. Binele, răul, falsul şi adevărul sunt absolute

5. Sintagma: „Omul este măsura tuturor lucrurilor” aparţine lui:
a. Socrate
b. Platon
c. Protagoras

6. Care din următorii filosofi se încadrează în tipologia gândirii tradiţionale greceşti şi romane:
a. Socrate, Protagoras, Epicur
b. Epicur, Marcus Aurelius, Platon
c. Aristotel, Socrate, Augustin

7. În viziunea cărui filosof, binele comun şi nu cel individual face ca o cetate să fie puternică:
a. Giovanni Pico della Mirandola
b. Machiavelli
c. Toma d”Aquino

Bibliografie minimală

Aristotel (1988). *Etica nicomahică*, Stella Petecel (trad.). Bucureşti: Editura Politică, pp. 16-26;

Apel, Karl-Otto (1987). *L'éthique à l'âge de la science*. Lille: Presses Universitaires de Lille, pp. 43-133;

Arsith, Mirela (2005). *Introducere în filosofie*, Bacău: „EduSoft“, pp. 20-40;

Arsith, Mirela (2000), *Filosofie - comentarii de texte pentru examenul de bacalaureat şi pentru admiterea in facultate*. Bacău: „Deşteptarea“, pp. 46-56;

Bagdasar, N.; Virgil Bogdan, C. Narly (coord.) (1995). *Antologie filosofică. Filosofi străini*, Bucureşti: „Universal Dalsi“, pp. 164-170, pp. 514-520;

Deaver, Frank (2004). *Etica în mass-media*. M.Mitarcă; A. I. Ionescu (trad.). Bucureşti: Editura „Silex“, pp.17-28.